

eredményében egy olyan, önmagában szép szigeten vagyunk, — mert nagyon szép a Horváth János könyve — amelyről messzebb kilátás nem nyílik. Nem áramlik benne a középkor Európát egyformán átjáró levegője, csak útjelzők mutatják nagyobb összefüggő terenumokra az utakat. Van annak jelentősége, hogy Szent Gellért a *Deliberationesszel*, a magyar földön frott első könyvvel *milyen* európai műveltségnek volt ideplántálója — ha munkája elsorvadt is. Külföldi kolostoroknak egykorú s régibb életéről és munkájáról (amelyeket jól ismerünk) idesugárzik a világító fény első és későbbi bencés kolostorainkra. Van annak magyar szempontból is jelentősége, hogy az a bizonyos Paulus, a térítő vértanu-dominikánus, Szent Domonkos környezetének tagja és a bolognai főiskola jogtanára volt. Hogy Mihály, Pelbárt és Ozsvát barátok itt született művei messze nyugaton, északon és délen sok-sok kiadásban, nagy kultúrák világában számottévvó könyvek voltak. A ferences szellemnek szociális hatásában világgraszoló megnyilatkozása nálunk nagyobb jelentőségű, mint amennyi méltánylást Horváth a Jókai-kódexnek szentel. A Katonától fölismert Haláltáncének pedig műfajával fontosabb, semhogy még a tárgymutatóból is kimaradjon.

Végül még két aprólékosabb megjegyzés. Michael de Ungaria, a pálos prédikátor aligha halt meg 1444-ben Párizsban, ez a lapszéli évszám talán inkább azt az időpontot jelöli, mikor Eggerer *Fragmen panisa* szerint «specimen ingenii sui editurus, in certamen scholasticum descendit». Ha még hozzátesszük, hogy Eggerer szerint «*edidit praedictus Frater plura opuscula, non mediocri eruditione referta*» (1444 előtt!), s Gregorius Gyöngyessimus adatát is figyelembe vesszük (floruit 1459), ismét föl kell vetnem a kérdést, amelyet több mint negyedszázaddal ezelőt fölvettem, hogy a Békesi Emil Magyar Mihályja és Magyarországi Mihályja nem ugyanaz a Michäel de Ungaria-e? Ha pedig Pelbárt és Ozsvát jelentőségét kidomborítom, meg kell említenem Mihályról is, hogy beszédei közel 30 kiadást értek, s nem Strassburgban 1487-ben, hanem már Löwenben 1481-ben (ugyanitt hétszer) s Deventerben, Kölnben, Lyonban és Párizsban is megjelentek. Érdekes a címiratnak reklámjellege: *optimus modus praedicandi*. — A margitszigeti domonkos-apácák munkálkodásában az a gondolatom merül föl, hogy itt fordították és írták a többi kolostor számára is a kódexeket, ez lehetett szerzetük íróműhelye: vajon összefügg-e ez az előkelőbb származású apácák nagyobb műveltségével is? Vannak-e erre külföldi analógiáink?¹

Ismételjük: a könyv, Horváth Jánoshoz méltón, új, eredeti fölfogással valóban gondosan és meggyőzően, szintetikus módszerrel rajzolja meg középkori irodalmunk fejlődésének útvonaltát.

GÁLOS REZSŐ.

Dr. Lósy-Schmidt Ele: Hatvani István élete és művei 1718—1786. I. rész. Hatvani István élete és önéletrajza. Az ördögösségről szárnyrakelt mondák. Debrecen, 1931. Tisza István Tud. Társ. 8-r. 218 l.

A híres debreceni professzorról eddig nem volt nagyszabású, tudományos módszerrel készült életrajz, a nagyszámú kisebb cikk, dolgozat pedig kevés gondnal, számos tévedéssel íródott s inkább részleteket, mint egészet

¹ Az *előkép* (Vorbild) nagyon bántó a Horváth stílusában.

adott. Az összegezés és a kiegészítés munkáját Lósy-Schmidt végezte el, s most együtt kapjuk jóformán mindazt, amit Hatvaniról eddig tudhatunk.

Munkáját nagy készültséggel végezte, különösen Hatvani gyermek- és ifjúkora részletes rajzánál tűnik elő művelődéstörténeti tájékozottsága: van ereje a híres tudós iskoláztatását, tanulmányait beleilleszteni a XVIII. sz. tanügyi viszonyaiba. E rész megírásánál nagy segítségére volt Hatvaninak a szerzőtől felfedezett latin nyelvű önéletrajza — egyéb családtörténeti okmányok is nagy számmal kerültek újabban elő. Mégis az adatok kritikája s az eddigi irodalomnak teljes fölhasználása nem kis érdeme a szerzőnek.

Nagyon sok téves adatot igazít ki, figyelme mindenre kiterjed, talán kissé túlságosan részletező is műve, de nem aránytalanul, olvasóját nem zavarja a bőség ott sem, ahol debreceni iskola életét mutatja be Hatvani idejében, mert ezzel csak közoktatásunk történetében méltó helyre akarja állítani az addig itt épen csak megemlített tudóst és pedagógust. Családi és magánéletét is bő adattömeggel ismerteti, itt pillanthatunk bele legjobban Hatvaninak, az embernek, a lelkébe.

Legérdekesebb fejezete, különösen a mi szempontunkból, a XVIII., amelyben Hatvani-mondakört tárgyalja. Hatvanit ezek a róla költött mondák tették általánosan ismertté, emléke ma is úgy él a köztudatban, hogy bűvész, boszorkánymester, „tudákos”, ördöngös professzor volt, az ördög cimborája, s így szerepel alakja az irodalmunkban is. Pedig életében a tudományos kutató nem talál semmi természetfölöttit, de, úgy látszik, rendkívüli képességeit kortársai és az utókor azzal ismerte el és fejezte ki, hogy «alakját idővel babonás nimbuszal» vette körül. Hatvani misztikus alakja köré így fűződtek mondák, egy egész mondakör, amelynek keletkezését változatait, irodalmi földolgozásait a szerző ügyesen állítja össze, egy tőle fölfedezett kéziratral — szintén csak másolat — (*Hatvani életéből fennmaradt töredékek*) meg is szerzi a Hatvani-mondákról fennmaradt emlékeket. A régi kéziratok, Lósy-Schmidt szerint, mind elkallódtak, csak későbbi másolatok ismereteseek. A szerző a mondák kialakulásának kezdő időpontját már a XVIII. sz. 80-as éveire teszi, de állítását csak föltevésekkel támogathatja.

A *Függelékben* kapjuk Hatvaninak eddig ismeretlen, 1752—1757-ig írott latin nyelvű önéletrajzát.

HEGEDŰS ZOLTÁN.

A Nemzeti Színház zsebkönyvei. 1. A Nemzeti Színház és Kamaraszínház Zsebkönyve. Szerkeszti: Mészáros Sándor László igazgatósági titkár. 1930. Első évfolyam. H., év. és ny. n. (Bpest, 1930. May-nyomda.) K. 8-r. 221 l. — 2. U. az 1931. Második évfolyam. H. é. és ny. n. (Bpest, 1931. Kir. m. Egyet. Ny.) K. 8-r. 224 l.

1875-ben jelent meg utoljára Csepregi Lajos szerkesztésében a *Nemzeti Színház zsebkönyve*. Azóta nélkülöztük ezt az annyira értékes színészeti és drámatörténeti adattárt. A magyar színészettörténet munkája nagyon nehezen akar előrehaladni, Bayer József példája eddig nem talált követőre. Ebben kétségkívül része van annak is, hogy a színészettörténet eme terén előbb még az adatgyűjtés nehéz munkáját kell elvégezni, csak azután lehet szó összefoglaló történeti mű írásáról. Erre a fáradságos és hálátlan munkára pedig úgy látszik senki sem akar vállalkozni.